

Isosaari Maiju

Sukupuolinen ja seksuaalinen häirintä alakouluikäisten lasten vertaissuhteissa

Kandidaatintutkielma
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Luokanopettajakoulutus
2019

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

Sukupuolinen ja seksuaalinen häirintä alakouluikäisten lasten vertaissuhteissa (Maiju Isosaari)

Kandidaatintutkielma, 32 sivua

Toukokuu 2019

Sukupuolinen ja seksuaalinen häirintä on osa lasten arkipäivää. Tämän kandidaatintutkielman tavoitteena on selvittää, mitä on sukupuolinen ja seksuaalinen häirintä alakouluikäisten lasten vertaissuhteissa. Tutkielman keskeisiä käsitteitä ovat sukupuoli ja seksuaalisuus. Judith Butlerin teoriassa ne ovat performatiivisia ja kulttuurisidonnaisia toisiinsa kietoutuvia ominaisuuksia. Tähän teoriaan liittyy keskeisenä käsitteenä heteronormatiivisuus, mikä kulkee mukana läpi tutkielman. Seksuaalinen ja sukupuolinen häirintä on vallan väärinkäyttöä, mikä kontrolloi perinteisiä heteroseksuaalisten sukupuolistandardien rajoja.

Tutkielma toteutetaan kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Tässä tapauksessa se tarkoittaa teoreettista rakennelmaa aiemmista tieteellisistä tutkimuksista ja niiden kirjallisista materiaaleista. Sukupuoli ja seksuaalisuus tutkittavana aiheena on monisyinen ja tilannesidonnainen. Siksi tätä tutkielmaa sävyttää kriittinen ajattelutapa ja feministisen metodologia. Aineisto on laadullisilla menetelmillä kerättyä empiiristä aikaisempaa tutkimusta. Se sisältää sekä kotimaista, että ulkomaista tutkimuskirjallisuutta. Päälähteinä käytetään vertaisarvioituja tieteellisiä julkaisuja, joko artikkelin tai kirjan muodossa.

Tutkimustuloksista nousi merkittävänä esiin perinteisten leikkien rooli suotuisina viitekehyksinä häirinnän toteutumiseksi. Häirintää tapahtuu leikinomaisten toimintojen lomassa kaiken ikäisillä lapsilla. Sukupuolinen ja seksuaalinen häirintä tulee ilmi leikeissä esimerkiksi sukupuolisyrjintänä ja seksuaalisen kiinnostuksen osoituksena. Molemmat muodot voivat esiintyä osana samaa leikkiä. Tutkimustulokset nostavat esiin tyttöjen kehollisten paineiden kohdistuvan ulkonäköön, kun taas poikien paineet pohjautuvat siihen, miten he kehoaan käyttävät. Tulokset osoittavat häirinnän olevan toisinaan selkeästi havaittavaa ja toisinaan piiloista.

Tutkielma antaa kasvatustieteen opiskelijoille ja ammattilaisille informaatiota lasten sukupuolisesta ja seksuaalisesta häirinnästä. Aineistossa esille nousseet ilmiöt auttavat tunnistamaan heteronormatiivisia käyttäytymismalleja itsessä ja muissa. Tietoa näistä käyttäytymismalleista voidaan soveltaa koulumaailmaan. Opettajankoulutus kaipaa sukupuoli-identiteetin ja seksuaalikasvatuksen opintoja, sillä ne ovat iso osa lasten jokapäiväistä elämää myös kasvatusinstituutioissa. Tämän tutkielman avulla voidaan osoittaa näiden opintojen tärkeys opettajan koulutuksessa.

Avainsanat: *alakoulu, heteronormatiivisuus, seksuaalisuus, sukupuoli, seksuaalinen häirintä, sukupuolinen häirintä, vertaissuhde.*

Sisältö

1	Johdanto	4
2	Teoria ja keskeiset käsitteet	7
2.1	Sukupuoli ja seksuaalisuus	7
2.2	Sukupuolinen ja seksuaalinen häirintä	9
3	Tutkimusasetelma ja menetelmät	11
4	Sukupuolinen ja seksuaalinen häirintä alakouluikäisten lasten vertaissuhteissa, mitä se on?	15
4.1	Peruskouluikäisten lasten sukupuolisen ja seksuaalisen häirinnän tutkimusta Suomessa	15
4.2	Leikit, pelit ja tilat sukupuolisen ja seksuaalisen häirinnän kenttinä	17
4.3	Paineet “oikeanlaisesta” tyttöydestä	19
4.4	Paineet “oikeanlaisesta” poikuudesta	21
4.5	Ihastumiskuviot ja seurusteleminen	22
4.6	Homofobia	23
5	Yhteenveto	25
6	Pohdinta	27
	Lähteet	30

1 Johdanto

Viimeisten vuosien aikana sukupuolinen ja seksuaalinen häirintä on nostettu vahvasti esille julkiseen keskusteluun ja herättänyt ihmiset tietoisiksi kokemuksistaan. Seksuaalisesta häirinnästä puhuminen on viimein levinnyt myös Suomeen. Eduskunnan täysistunnossa otettiin kantaa asiaan joulukuussa 2017, kun keskustelu oli kiivaimmillaan maailmanlaajuisen #Metoo kampanjan innoittamana. Häirinnän ehkäisemiseksi vaadittiin ripeää toimintaa. Kuten odotettavissa olikin, dialogia kampanjassa pitivät yllä enimmäkseen aikuiset, ja puheenaiheina olivat aikuismaiset seksuaalisen häirinnän ilmentymät myös eduskunnassa. Esille nousi pian lasten näkökulma asiassa erityisesti tutkijoiden toimesta, mikä on herättänyt kiinnostukseni lähteä tutkimaan lasten seksuaalista ja sukupuolista häirintää koskevaa tutkimuskenttää.

Aihe kosketti minua ensimmäisen kerran Tuija Huukin hakiessa opiskelijoita mukaan #Metoo Post Scriptum -projektiin, jossa oli tarkoituksena avata lapsille, mitä voi lasten vertaissuhteissa ilmenevä seksuaalinen ja sukupuolinen häirintä olla sekä selvittää millaisia kokemuksia lapsilla siitä on. Projektiin kuului lisäksi kantaottava puoli lasten tekemien ystäväpäiväkorttien muodossa. Niihin lapset kirjoittivat kokemuksistaan pieniä tarinoita. Korttien tarkoituksena oli herätellä Suomen päättäjiä siihen, ettei ilmiö ole pelkästään aikuisia koskettava asia. Projektin aikana keskustelimme tutkijoiden ja mukana olleiden opiskelijoiden kanssa omista lapsuuden häirintäkokemuksistamme, mikä teki aiheesta itselleni henkilökohtaisen. Haluan tulevaisuuden kasvatuksen ammattilaisena olla tietoinen erilaisista häirinnän muodoista, jotta voin puuttua niihin mahdollisimman laajassa mittakaavassa.

Seksuaalinen häirintä on normalisoitunut ilmiö kouluissa ja sitä jopa odotetaan tapahtuvan. (Gillander & Gådin 2017.) Monet tutkimukset kuitenkin osoittavat, etteivät opettajat puutu tai osaa tai kykene puuttumaan häirintään. (Meyer 2008, 555; Sunnari, Heikkinen ja Kangasvuo 2003, 13; Huuki, Lehto ja Louhimo 2016, 6; Vilka 2010, 85.) Lasten vertaissuhteissa tapahtuvan seksuaalisen ja sukupuolisen häirinnän tutkimukselle on kysyntää sekä Suomessa että kansainvälisellä tasolla. Aikaisempia tutkimuksia ovat Suomessa tehneet muun muassa Tuija Huuki, Vappu Sunnari ja Sari Manninen. Kansainvälisiä tutkijoita ovat Emma Renold, Debbie Epstein sekä muita, joita esittelen tutkielmassani myöhemmin. Nämä tutkijat ovat todenneet, että lasten vertaissuhteissa tapahtuvasta häirinnästä kaivataan lisää tutkimustietoa.

Vappu Sunnari on tutkinut lasten kokemaa fyysistä seksuaalista häirintää Pohjois-Suomessa ja Luoteis-Venäjällä. Tuija Huukin tutkimus keskittyy tarkemmin poikien väliseen vallankäyttöön (2010). Hän on tehnyt myös projekteja myös yhteistyötä Emma Renoldin kanssa (Huuki & Renold 2015; Huuki & Renold 2016). Renoldin tutkimukset (2005, 2013) ovat erittäin oleellisia tutkimusongelmani kannalta. Näissä lapsilähtöisissä tutkimuksissa monipuolisesti selvitetty, millä eri tavoilla lasten sukupuoli ja seksuaalinen häirintä ilmenee. Edelleen tarvitsemme kuitenkin lisää tutkimustietoa lasten välisestä häirinnän ilmenemismuodoista erityisesti Suomessa.

1991 voimaan astunut YK:n yleissopimus lasten oikeuksista (1991 2. artikla) edellyttää valtioita rankaisemaan syrjinnästä. Suomen perustuslaki kieltää asettamasta ihmisiä eriarvoiseen asemaan sukupuolen perusteella ja ohjaa yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa yhteiskunnallisessa toiminnassa sekä työelämässä. Lisäksi laissa vaaditaan kunnioittamaan jokaisen koskemattomuutta. (1999, 2. luku, 6-7§) Suomen perusopetuslaki (1998, 2. luku, 2§) edellyttää lainmukaisen opetuksen edistävän tasa-arvoisuutta ja yhdenvertaisuuden turvaamista. Silti raiskauksia ilmoitettiin Tilastokeskuksen (2019) mukaan 27,6 prosenttia enemmän ja seksuaalisia ahdisteluja 5,2 prosenttia enemmän kuin vuonna 2018. Edelleen yhteiskunnassamme vallitsee siis tilanne, mikä vaatii toimenpiteitä seksuaalisen ja sukupuolisen häirinnän kitkemiseksi. Yksi keino ehkäistä ilmiön laajenemista on ohjata ongelman tarkastelun fokusta lapsuuteen. Lapset peilaavat käytöstään ympäristön tapahtumiin ja ilmiöihin, joiden avulla he rakentavat identiteettiään. Opetussuunnitelmassa (2014, 15-16.) koulu yhteisön oletetaan ohjaavan lapsia ymmärtämään oman toiminnan vaikutuksia yhteiseen hyvinvointiin sekä kannustavan huolehtimaan itsestä ja muista.

Aaltosen mukaan koulu on yksi keskeinen kasvualusta seksuaalisuuden harjoittamiselle (Aaltonen 2006, 246.) Vilka on havainnut kasvatustehtävissä toimivilla henkilöillä olevan tiedonpuutetta sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta, jonka tilaa vie heteronormatiivinen arvomaailma. (2010, 85.) Olisiko sukupuolisen ja seksuaalisen häirinnän tiedostaminen lasten vertaissuhteissa ja siitä avoimesti puhuminen avain lasten kanssa työskenteleville kiusaamisen ehkäisyyn? Tämänhetkinen tieto on vain jäävuoren huippu kaikelle sille, mitä lapset pitävät sisällään sokean heteronormatiivisuuden varjolla tehtävästä häirinnästä ja kiusaamisesta. Opettajien ja lasten ymmärrystä tulisi lisätä sukupuolen ympärille rakentuneista valtahierarkioista. Tällä hetkellä Oulun yliopiston luokanopettajan

koulutusohjelmaan ei kuulu opintoja sukupuoli-identiteetistä tai seksuaalisuudesta. Puhumattakaan niihin liittyvästä häirinnästä. Tämä osoittaa aiheen olevan vielä piilossa ja kaukana käytännön interventioista. Siksi tutkielmani on erittäin merkittävä tiedottaja käytännön tasolla. Häirintää ehkäistään jo monin keinoin esimerkiksi Mannerheimin Lastensuojeluliiton kummioppilastoiminnalla ja Salmivallin KiVa-kouluohjelmilla. (2012.) Seksuaalista ja sukupuolista häirintää ennaltaehkäisevään ohjelmaan osallistuneiden oppilaiden asenteissa nähtiin positiivinen muutos. (Stein, Taylor & Burden 2010.) Useilla opettajilla on kuitenkin vasta niin vähän tietoa hienovaraisista häirinnän ilmenemismuodoista, että systemaattisten interventioiden tekeminen arjessa on vaikeaa. Yksi alue, missä seksuaalista häirintää esiintyy ovat lasten ihastumis- ja seurustelukuviot. (Huuki, Lehto ja Louhimo 2016) Ne ovat luonnollisia, lapset ovat kiinnostuneita niistä, erilaiset rajanteot ovat niissä oleellisessa osassa ja epämiellyttäviäkkin asioita usein tapahtuu. Lasten kanssa työskentelevien aikuisten tehtävänä ei ainoastaan ole kitkeä tätä ilmiötä pois, vaan ennen kaikkea antaa työkaluja sen käsittelemiseen.

Olen rajannut tutkielmani aiheen alakouluikäisiin lapsiin, koska nuoriin kohdistuvaa aihetta käsittelevää tutkimusta on enemmän. Lisäksi luokanopettajaopintoni ovat luonnollisesti suunnanneet fokusta alakouluun, mikä on toinen looginen syy rajaukselleni. Tuotokseni luo pohjaa omaan Pro Gradu -tutkielmaani, jonka aion tehdä samasta aiheesta. Aiheesta on saatu aineistoa #Metoo -projektissa ollessani, mikä on suoraviivaisin sekä henkilökohtaisin peruste aiheeni rajaukselle. Tavoitteeni ei ole nostaa monoliittista sukupuolijakaumaa esiin vaan osoittaa sukupuolisen ja seksuaalisen häirinnän liittyvän eri tavoin jokaisen lapsen elämään sukupuolesta riippumatta. Tutkielmani avulla pyrin selvittämään, mihin ilmiöihin minun tulisi erityisesti kiinnittää huomiota tulevaisuudessa, ja mitkä asiat ovat jääneet käsittelyn ulkopuolelle aikaisemmissa tutkimuksissa. Aihe herättää minussa paljon mielenkiintoa, mikä kannustaa tutkimaan sitä perusteellisesti.

2 Teoria ja keskeiset käsitteet

Tutkimuksen tässä osiossa määritellään käsitteet, jotka kulkevat keskeisesti tutkielman mukana alusta loppuun. Ne ovat sukupuoli, seksuaalisuus, häirintä ja heteronormatiivisuus. Judith Butler on ollut uranuurtajana moninaisemman sukupuolen ja seksuaalisuuden määrittelyn kehitykselle ja hänen teoriaansa onkin käytetty jo vuosikymmeniä alan tutkimuksessa. Butlerin ajattelu lähti liikkeelle hänen oman sukupuoli- ja seksuaali-identiteettinsä sopimattomuudesta heteronormatiiviseen valtakulttuuriin. Oleminen alisteisessa asemassa miehiin nähden lisäsi hänen motivaatiotaan alkaa tutkia ja kirjoittaa sukupuolta. Tarkoituksena ei ole nostaa naisia miesten yläpuolelle eikä ylipäätään jakaa sukupuolta näihin kahteen, vaan moninaisemmin määritellä sukupuoli autenttisena ja muuttavana. (Butler 2006, 27.) Tässä määritelmässä käytetään Butlerin teoksen (1990) vanhempaa *Gender trouble* ja uudempaa (2006) suomennettua painosta *Hankala sukupuoli*. Niiden ohella Vilkan (2010) monografia *Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen* on avaamassa yhteyttä Butlerin sukupuolen ja seksuaalisuuden teorian ja tutkielman aineiston välillä. Vilkan ajattelu tukee Butlerin filosofista tulkintaa konkretialla.

Tässä luvussa esittelen millä tavalla sosiaalitieteissä, lapsuudessa ja nuoruudessa on tutkittu seksuaalisen ja sukupuolisen häirinnän käsitettä. Sitä avataan neljän eri tutkijan avulla. On tutkijasta ja tutkimuksesta riippuvaa, puhutaanko häirinnästä vai väkivallasta. Lasten näkökulmasta puhuttaessa käytetään kuitenkin useammin seksuaalisen häirinnän määritelmää. Tutkielman viitekehys on rajattu kolmeen eri tutkimukseen, joissa on käsitelty sukupuolista ja seksuaalista häirintää. Viitekehukseen on valittu sukupuolisen häirinnän teoriaa, johon seksuaalinen häirintä on upotettu yhtenä osa-alueena (Meyer 2008), sukupuolista häirintää suomalaisessa nuoristutkimuksessa (Aaltonen 2006) ja seksuaalista häirintää lasten näkökulmasta (Renold 2013).

2.1 Sukupuoli ja seksuaalisuus

Judith Butlerin teoriassa sukupuolen ja seksuaalisuuden määritelmät kietoutuvat tiiviisti toisiinsa, mikä on osa tutkimusongelmani ydinajatusta. Sukupuolen ympärille rakentuvat valtahierarkiat ja siihen liittyvät heteroseksuaaliset riitit ovat perusta sukupuoliselle ja seksuaaliselle häirinnälle. Sukupuoli ei ole pelkästään biologinen vaan myös sosiaalinen tekemisen ja tuottamisen kautta muodostunut kokonaisuus. (Butler 2006, 9.) Sukupuoli

määritellään biologisen teorian mukaan kaksijakoisesti, maskuliiniseen miehen ja feminiiniseen naisen sukupuoleen. (Vilka 2010, 17-18.) Butlerin ajattelu poikkeaa biologisen sukupuolen teoriasta ja kiistää sukupuolen monoliittisuuden. Hänen teoriassaan sukupuoli on enemmänkin tekemistä, olemista, puhetapoja ja niiden toistamista. Länsimaisessa kulttuurissa on paljon normeja, jotka määrittelevät perinteistä sukupuolta eli oikeanlaista tapaa näyttää olevansa nainen tai mies. Erityisesti tämä ilmenee juuri totuttujen miehen ja naisen mallien, esitysten ja tekojen toistotekemisenä. (Butler 2006, 58.) Halutessaan korostaa naisellisuuttaan länsimaisen kulttuurin perinteiden mukaan mekkoon pukeutuva henkilö toistaa normeissamme olevaa symbolismia mekosta naisellisuuden merkinä. Tämä henkilö toistaa kulttuuriimme pitkään kuulunutta normia, mutta ei välttämättä toteuta biologista sukupuoltaan perinteisten sukupuolinormien mukaisesti. (2006, 54.)

Seksuaalisuus on kehollista ilmaisua, läheisyyttä toista ihmistä ja itseä kohtaan, jota ihminen voi aisteillaan kokea rajattomasti aina syntymästään lähtien. (Vilka 2010, 73-74.) Butlerin mukaan seksuaalisuus on samalla tavalla performatiivista kuin sukupuolikin. Luomme oman seksuaalisuutemme sen perusteella, miten olemme sen oppineet luomaan. Seksuaaliset riitit ja tavat olla, näyttäytyä ja kuulua joukkoon ovat opittuja kulttuurin luomuksia. (1990, 25-26.) Ei ole vain yhtä oikeaa ja luvallista seksuaalisuuden muotoa, eli heteroseksuaalisuutta eikä sitä voi perustella evoluutioteorialla. Seksuaalinen suuntautuminen kertoo, mihin ihminen haluaa suunnata oman seksuaalisuutensa, mieltymyksensä ja halunsa. Se voi olla itsen, saman sukupuolen edustajaan tai jonkin muun sukupuolen edustajaan kohdistettua. Seksuaalisuuden harjoittaminen on osa lapsen luonnollista kehitystä. Siihen liittyy itsetutkiskelua, rajantekoja sekä peilaamista muihin. Lapset kokeilevat erilaisia sanoja ja tekoja löytääkseen omat rajansa ja identiteettinsä. Samalla tulee väistämättä esiin myös ystävän rajat, jos hän uskaltaa kertoa niistä. (2010, 111, 131.) Rajanteko jää piiloon lapsilta, jotka eivät kykene tai uskalla ilmaista itseään riittävän vahvasti.

Heteroseksuaalinen matriisi on Butlerin mukaan koneisto, joka mahdollistaa vain kahden sukupuolen, maskuliinisen ja feminiinisen, monoliittisen olemassaolon. Se on oletus siitä, että heteroseksuaalisuus on ainoa oikea seksuaalisuuden muoto. (Butler 2006, 40.) Butlerin mukaan heteroseksuaalinen matriisi estää ihmisiä ilmaisemasta seksuaalisuuttaan luonnollisesti jokaiselle ominaisella tavalla. Heteronormatiivisuus on myöhemmin Butlerin samasta ilmiöstä käytetty nimitys ja sitä on käytetty myös useammin suomalaisessa tutkimuskielessä. Tässä

tutkimuksessa käytetään heteronormatiivisuuden käsitettä. Esimerkiksi oletettu mies, joka käyttäytyy rohkeasti ja määrätietoisesti on heteronormatiivisen ajattelutavan mukaan riittävän miehekäs ja siten puoleensa vetävä. Naiseksi oletettu, joka käyttäytyy myötäilevästi ja ujusti on viehättävä. Nämä ääripäitä kuvastavat vastakohtat vetävät toisiaan heteronormatiivisuuden mukaan puoleensa. Ne ovat kulttuuriimme rakennettuja esityksiä siitä, mikä on yleisesti hyväksyttyä käyttäytymistä tietyn sukupuolen edustajana ja siten myös rajoittavat sitä. Tämä yleisesti hyväksytty käyttäytyminen on sidoksissa siihen, kuka joutuu häirinnän kohteeksi ja ketä pidetään suosittuna. (Vilkka 2010, 21, 114.)

Sukupuolen ja seksuaalisuuden normit eivät vaikuta pelkästään yksilötasolla, vaan ne elävät vahvasti myös yhteiskuntamme ja organisaatioidemme rakenteissa esimerkiksi henkilötunnuksen muodossa, joka on länsimaisessa kulttuurissamme suunnattu joko miehelle tai naiselle. (2010, 22.) Lait, säännökset ja organisaatiot määräävät meitä toimimaan tietyllä tavalla. Olemme kasvaneet heteronormatiivisiin malleihin ja raameihin, joten ne ovat edelleen osa elämäämme ja käyttäytymistämme. Vuosien saatossa jokainen sukupolvi on kuitenkin tuonut mukanaan hivenen uutta ulottuvuutta sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmaisemiseen, mikä on mahdollistanut niiden moninaisemman esiintymisen.

2.2 Sukupuolinen ja seksuaalinen häirintä

Meyerin mukaan sukupuolinen häirintä voi olla mitä tahansa fyysistä, verbaalista tai psykososiaalista käyttäytymistä, mikä kontrolloi perinteisiä heteroseksuaalisten sukupuolistandardien rajoja. Meyer erottelee sukupuolisen häirinnän sisällä homofobian, seksuaalisen häirinnän ja sukupuolisen epämuukavuusalueen. Nämä kaikki linkittyvät toisiinsa, mutta ne täytyy osata myös erotella. Seksuaalinen häirintä voi ilmetä verbaalisena tai sanattomana, fyysisenä tai psyykkisenä käytöksenä. Homofobinen häirintä on seksuaalista häirintää, mikä mustamaalaa ihmisiä, jotka ovat tai heidän koetaan olevan homo- lesbo tai biseksuaaleja tai queer -ihmisiä. Henkilöt, jotka tavalla tai toisella rikkovat hallitsevia käsitteitä maskuliinisuudesta tai feminiinisuudesta, saattavat joutua homofobisen häirinnän uhreiksi ja ovat silloin sukupuolisella epämuukavuusalueella ja joutuvat siksi häirinnän kohteeksi. (Meyer 2008, 557-558.)

Aaltonen on tutkinut nuorten käsityksiä sukupuolisesta häirinnästä. Sukupuolisen häirintä

ymmärretään tässä hienovaraisena vallankäyttönä. Siihen liittyy valtasuhteet, vallan ja toimijuuden yhteys ja toimintastrategiat eri tilanteissa. (Aaltonen 2006, 47- 48.) Aaltosen mukaan häirinnän yleisiä periaatteita ja kriteerejä sovelletaan riippuen henkilöstä ja herkäät ottavat häirinnän raskaammin. Rajanteot voivat olla selkeitä ja toisinaan häilyviä. Häirintä ei aina ole pelkästään epämiellyttävää ja ei-häirintä ei aina ole pelkästään miellyttävää. (Aaltonen 2006, 145.)

Kuten Aaltonen, myös Renold tuo tutkimuksessaan esille vallankäytön. Hän valitsi tutkimuksensa käsitteeksi kiusaamisen sijasta häirinnän. Se käsittelee normalisoitunutta seksismiä, mikä ympäröi lapsia ja ohjaa heitä samankaltaiseen toimintaan. Tässä määritelmässä häirintä käsitetään verbaaliseksi, fyysiseksi, materiaaliseksi, emotionaaliseksi ja psyykkiseksi vallan väärinkäytöksi. Se voi olla joko yksilöllistä tai vertaisryhmässä tapahtuvaa ei haluttua, satuttavaa ja häiritsevää toimintaa. Renoldin mukaan häirintä on alkanut normalisoitua ja jokapäiväistyä sosiaalisen ja kulttuurisen median yleistymisen myötä. Esimerkiksi pornografian näyttäminen lapselle on seksuaalista häirintää. (Renold 2013, 25-26.)

3 Tutkimusasetelma ja menetelmät

Tämän kandidaatintutkielman tavoitteena on tieteellisen kirjallisuuden avulla selvittää, mitä sukupuolinen ja seksuaalinen häirintä on alakouluikäisten lasten vertaissuhteissa. Tutkielma kuuluu kasvatustieteellisen sukupuolentutkimuksen piiriin. Koska sukupuoli tutkittavana aiheena on moniulotteinen ja tilannesidonnainen, sävyttää tutkimusta kriittinen ajattelutapa. Kriittisen teorian ajattelutavassa todellisuuden käsite muovautuu erilaisista kulttuurisista, poliittisista, ekonomisista, sosiaalisista, eettisistä ja sukupuoleen liittyvistä tekijöistä. Sukupuolta tutkittaessa on analyysissä kriittisesti otettava huomioon nämä kaikki vaikuttavat tekijät. Tämä mahdollistaa moniulotteisen ja kokonaisvaltaisen tarkastelun. Se ohjaa analyysin vahvan tilannesidonnaisuuden rinnalla ottamaan huomioon kulttuuriin ja historiaan sidonnaiset vaikutteet. (Metsämuuronen 2006, 206.) Kriittistä ajattelutapaa voidaan rinnastaa feministiseen metodologiaan. Siinä niinkään myös pohditaan suhdetta ympäristöön ja tehdään näkyväksi siinä olevia hallitsevia normeja ja ihanteita. (Liljeström 2004, 11.) Tässä kirjallisuuskatsauksessa tutkitaan kriittisen ja feministisen metodologian keinoin aikaisempaa.

Tämän kandidaatintutkielman tutkimuskysymykset ovat muotoutuneet tutkimusprosessin aikana monia kertoja suuntaan ja toiseen. Tutkielman lopullinen tutkimuskysymys on:

1. Mitä on seksuaalinen ja sukupuolinen häirintä alakouluikäisten lasten vertaissuhteissa?

Tähän tutkimuskysymykseen pyritään vastaamaan eri tutkimuksista kerätyn, enimmäkseen feministiseen metodologiaan perustuvan tutkimustiedon avulla. Kysymyksellä haetaan vastausta siihen, miten aihetta on tutkittu aikaisemmin. Mitkä ovat keskeisimpiä tutkimustuloksia ja mitä käsitteitä ilmiöstä käytetään.

Emma Renoldin tutkimus *Girls, boys and junior sexualities* (2005) käsittelee Iso-Britanniassa, alakoulun viimeisen luokan oppilaiden piiloisia seksuaalisia käsityksiä ryhmähaastattelumenetelmällä. Renoldin toinen tutkimus *Boys and girls speak out* (2013), on teemahaastattelututkimus koskien myös Iso-Britannian, saman ikäluokan sukupuolisia ja seksuaalisia identiteettejä, suhteita ja kulttuureja. Nämä laadulliset tutkimukset vastaavat suoraan tutkimuskysymykseeni, ovat tulososioltaan monipuolisia ja selkeitä. Renold on myös kuvannut tutkimuksissaan alakouluikäisten tyttöjen kehonkuvaan ja sukupuoli-identiteettiin liittyviä paineita, mitä on löytynyt vain harvoista tutkimuksista.

Vappu Sunnarin tutkimus *Physical sexual harassment as experienced by children at school* (2009) koskee 11-12-vuotiaita pohjoissuomalaisia ja luoteisvenäläisiä lapsia. Tämä kyselytutkimus fyysisestä heteroseksuaalisesta häirinnästä vastaa tutkimuskysymykseeni erityisesti kehollisen näkökulman kautta. Kyseinen tutkimus on merkittävä osa suomalaista seksuaalisen häirinnän tutkimusta lasten vertaissuhteissa. Toinen suomalainen tutkimus on Tuija Huukin väitöskirjatutkimus *Koulupoikien statuskampailu väkivallan ja välittämisen valokiilassa*. (Huuki 2010). Tämän pitkittäistutkimuksen laadullisin menetelmin kerättyä aineistoa on käytetty myös Sari Mannisen (2010) väitöskirjatutkimuksessa *Iso, vahva, rohke - kaikenklaista*. Nämä aineistot on kerätty suomalaisista peruskouluikäisistä pojista haastattelu- ja havainnointimenetelmällä sekä kyselylomakkeilla. Nämä tutkimukset antavat vastauksia poikien sukupuoli-identiteetistä ja heitä koskevista sukupuoleen sidotuista paineista.

Debbie Epsteinin artikkelissa: "Boys and girls come out of play" (Epstein 2001) kuvataan etnografiseen tutkimukseen perustunutta aineistoa Iso-Britannialaisista alakouluikäisistä lapsista ja heidän suhdetuureistaan. Tutkimuksessa kuvataan lasten leikeissä näkyviä sukupuolittuneita rajantekoja ja hegemoniseen maskuliinisuuteen liittyvää vallankäyttöä koulun pihamaalla. Epstein aineisto vastaa erityisesti tutkimuskysymykseeni sukupuolisen häirinnän osuuteen.

Tämä kandidaatintutkielma on toteutettu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Tutkimuksen luonne on kvalitatiivinen, mutta toteutus teoreettinen, sillä aineisto pohjautuu aikaisempiin tutkimuksiin ja niistä tuotettuun kirjalliseen materiaaliin. Tämä aikaisempi materiaali on pääsääntöisesti laadullista, mikä tulee ilmi analyysiosiossa. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus mahdollistaa väljemmän analysoinnin, kuin systemaattinen kirjallisuuskatsaus. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus on tarkoitettu mahdollisimman laajaksi ja johdonmukaiseksi teoreettiseksi katsaukseksi. (Salminen 2011, 9-11) Tässä kandidaatin tutkielmassa käsitellään muutamia aiheen tutkimusartikkeleita, ei niinkään kaikkia eikä niin perusteellisesti, kuin systemaattisessa katsauksessa käsitellään. Tämän tutkielman kannalta on siksi järkevää valita metodiksi kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Metodina se antaa mahdollisuuden jo olemassa olevan teorian arviontiin ja kehittämiseen, tarkastelun alla olevan asiakokonaisuuden rakentamiseen, ongelmien tunnistamiseen sekä teorian historiallisen kehityksen kuvaamiseen. (Salminen 2011, 1-3.)

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus merkitsee tässä kandidaatintutkielmassa ennen kaikkea sitä, että tutkimuskysymyksen kannalta keskeiset sukupuoli- ja seksuaalinen häirintä lasten vertaissuhteissa tutkineet teokset tuodaan yhteen. Tässä tutkielmassa keskitytään pääsääntöisesti tutkimuskirjallisuuden asiakokonaisuuden kuvaamiseen, sen eheään rakentamiseen ja luokitteluun. Tämän kirjallisuuskatsauksen luonnetta voidaan osin kuvata myös narratiiviseksi. Salmisen mukaan narratiivisessa kirjallisuuskatsauksessa järjestetään tapahtumien maisemaa. (Salminen 2011, 1-8.) Tämä kirjallisuuskatsaus on aineistoltaan hyvin vaihtelevaa ja lähdekirjallisuuden teokset poikkeavat toisistaan paljon. Merkityksellisten yhtäläisyyksien löytäminen ja niiden rakentaminen yhtenäiseksi asiakokonaisuudeksi vaatii runsaasti lähdekirjallisuuden kanssa työskentelyä.

Tämän kirjallisuuskatsauksen aineisto on luokiteltu teemoittain (2011 23.) Tarkoituksena ei ole nostaa esiin tyttöjä ja poikia, vaan tarkastella aineistossa keskeisimpinä käsiteltyjä ilmiöitä. Koska aikaisempaa tieteellistä tutkimusta löytyi hieman enemmän tähän tutkielmaan alakouluikäisten poikien valtahierarkioista kuin tyttöjen, on sukupuolijakauma siltä osin epätasapainossa. Kaikki teemat ovat jakautuneet kokonaisuudessaan kuuden eri otsikon alle. *Sukupuolinen ja seksuaalinen häirintä Suomessa* keskittyy nimensä mukaisesti suomalaisen sukupuolen tutkimuksen saralta löytyneeseen aineistoon. *Leikit, pelit ja tilat sukupuolisen ja seksuaalisen häirinnän kenttinä* niputtavat yhteen monessa tutkimuksessa esiin tulleiden materiaalien ulottuvuuksien merkityksen vuorovaikutustilanteissa. *Paineet ”oikeanlaisesta tyttöydestä” ja ”oikeanlaisesta poikuudesta”* kuvailevat siis erikseen vallitsevien sukupuolten paineita ja rajoittuneita olettamuksia siitä, miten olla heteronormatiivisen ajattelutavan mukaisesti oikeanlainen ja suosittu. Yhdeksi teemaksi muotoutui *ihastumiskuviot ja seurusteleminen*, jota on myös käsitelty monissa eri tutkimuksissa ja siihen liittyvä materiaali on hyvin kirjavaa. Viimeisenä analyysiosion teemana on *homofobia*. Tässä teemassa kietoutuvat sukupuolisen ja seksuaalisen häirinnän elementit, mitä on rajattu erilleen muusta keskustelusta myös tutkimuskirjallisuudessa. (Huuki 2010; Manninen 2010; Sunnari 2009; Renold 2005.)

Aineistonkeruussa on käytetty Oulun yliopiston kirjaston informaation apua, Oula Finnaa ja siellä suositeltuja tietokantoja. Refworks -ohjelma on auttanut elektronisten lähteiden tallentamisessa ja luokittelussa. Google sekä Google Scholar hakukoneet ja Oulun Yliopiston

kirjasto ovat olleet merkittävä osa tiedonhakuprosessia. Proquest -tietokannassa haku alkoi hakusanoilla: *children, childhood, sexuality, gender, harassment, bullying, peergroup, friendship* ja *violence*. Suomenkielisinä hakusanoina olivat *sukupuoli, seksuaalisuus, koululainen, alakoulu, lapsi, lapsuus, vertaissuhteet, seurustelu, kaveri, ystävyys, häirintä, kiusaaminen* ja *väkivalta*. Tuloksia löytyi seksuaalisen ja sukupuolisen häirinnän aihealueesta, mutta lasten vertaissuhteissa tapahtuvasta häirinnästä oli tällä tavalla vaikea löytää teoksia. Parhaiten tutkielman aihealuetta käsitteleviä teoksia löytyi hakemalla suoraan tutkijan tai teoksen nimellä, esimerkiksi Emma Renold tai Tuija Huuki. Siksi hakukoneen käyttö ei tämän tutkimuksen kirjallisuuden etsinnässä ole ollut merkittävässä osassa. Koska teoksen olemassaolo oli hakuvaiheessa jo tiedossa, pääasiassa hakuresurssia on käytetty teoksen lukuoikeudellisen sijainnin löytämiseen.

Suurin osa lähteistä on hankittu tiimityössä opettajien ja aiheen parissa työskennelleiden tutkijoiden sekä opiskelijatovereiden kanssa. Runsaimpana hyötynä on ollut #Metoo -projektissa mukana olleiden kanssa käydyt keskustelut, joissa käsiteltiin tietoa ja käyttökokemuksia aihealueen merkittävistä tutkimuksista sekä hyviksi tai hyödyttömiksi osoittautuneista tietolähteistä. Tällä tavoin tähän kirjallisuuskatsaukseen on saatu asianmukaiset teokset koskien lasten seksuaalista ja sukupuolista käyttäytymistä. Luotettavan teoksen löytyttyä tieteellistä materiaalia on avautunut lisää tutkimuksien lähdeluetteloista. Lähdekritiikkinä on tutkimusten tuoreus, mikä tarkoittaa tässä tapauksessa pääpiirteittäin 2000-luvulla valmistuneita tutkimuksia.

Tutkielman kielioppia ja ilmaisua arvioidaan kriittisesti Atjosen oppaan (2010) avulla. Yhteyttä analyysiosion ja teoriaosioon välillä arvioidaan kriittisesti feministisen metodologian keinoja käyttäen tutkielman yhteenvedossa. (Liljeström 2004, 11.) Lisäksi tässä osiossa tehdään johtopäätöksiä ja vertaillaan lopputulosta alkuperäisiin tavoitteisiin. Yhteenvedossa tehtyjä johtopäätöksiä ja siinä käytettyä metodologiaa arvioidaan työn pohdintaosiossa. Tässä työn viimeisessä osassa analysoidaan kirjallisuuskatsausta kirjallisena tuotoksena ja kokonaisuutena sekä työskentelyprosessin etenemistä oppimiskokemuksena tutkimuksen tekemisestä. Pohdintaosiossa esitetään jatkotutkimusehdotuksia sekä haasteita, joita tutkimus asettaa opettajille.

4 Sukupuolinen ja seksuaalinen häirintä alakouluikäisten lasten vertaissuhteissa, mitä se on?

”Sexi on rakastelua monella tavalla voi paritella, nussia ja panna tosin eläimet vain parittelevat. Sitten on myös ihmisiä jotka myyvät itseään heitä kutsutaan itsensä myyjiksi, huoriksi ja niitä on monta muuta nimeä. Lesboilta saattaa löytyä sexivälineitä kuten vibraattori kun taas heteroseksuaal miehiltä löytyy kondoomi joka estää sextilanteessa vauvojen ja tautien tulemistä. On myös sairauksia jotka tulee sexistä kuten klamydia. Mutta kaikki tietää että sexi on sukupuoli läheisyyttä ja tunteita. Joskus jos toisella on aids niin se leviää”.

Anttilan artikkelissa (2004, 64-65.) seksiä ja rahaa koskevan ainekirjoituksen katkelmassa viidesluokkalainen poika kuvaa kaupallisen seksin lisäksi seksiä ylipäättään. Asia selvästi kiinnostaa ja siitä tiedetään erinäisiä yksityiskohtaisiakin asioita. Tästä ainekirjoituksesta selviää myös heteronormiin rajoittuneita ajatuksia, kuten seksivälineiden yhdistäminen lesbouteen ja kondomin käyttö heteromieheen. Tässä luvussa esitellään ja luokitellaan aikaisempien tutkimuksien tuloksia lasten vertaissuhteissa tapahtuvasta seksuaalisesta ja sukupuolisesta häirinnästä. Luokittelussa käytetään metodiluvussa esiteltyä teemoittelua.

4.1 Peruskouluikäisten lasten sukupuolisen ja seksuaalisen häirinnän tutkimusta Suomessa

Suomessa lasten ja nuorten sukupuolista ja seksuaalista häirintää on tutkittu melko vähän. Tähän lukuun on valittu Aaltosen tutkimus (2006), koska se on merkittävä osa suomalaista sukupuolisen häirinnän tutkimusta lasten ja nuorten kontekstissa. Hänen kohderyhmänsä poikkeaa hieman tämän tutkielman ikäluokasta keskittyessään yläkouluikäisiin nuoriin. Suomalaisia lapsia koskevan sukupuolentutkimuksen niukkuuden vuoksi hänen aineistonsa kulttuurisidonnaisuus antaa kuitenkin tärkeitä suuntaviivoja tähän kandidaatintutkielmaan.

Toinen suomalaisia lapsia koskenut tutkimus, joka erikseen nostetaan tässä luvussa esille, on Sunnarin (2009) pohjoissuomalaisten lasten fyysisiin, koulumaailmassa tapahtuneisiin, seksuaalisen häirinnän kokemuksiin keskittynyt kyselytutkimus. Tässä tutkimuksessa joka viides suomalaistyttö oli kokenut seksuaalista häirintää koulussa tai koulumatkalla. Joka

kahdeskymmenes suomalaispoika oli kokenut samantapaista ahdistelua. Tyttöjen ahdistelijana oli poika yhdeksässä tapauksessa kymmenestä. Poikien ahdistelijana oli useammin poika kuin tyttö.

Aaltosen tutkimuksessa nuorten sanoin seksuaalista väkivaltaa on koskettelu, viheltely, juorujen levittäminen, yksityisasioiden paljastelu, seuraaminen, huorittelu ja homottelu sekä muu nimittely. Myös tuijottaminen, ulkonäön arvostelu, painostus seksiin, häirikköpuhelut, itsepintainen kosiskelu, raiskaus ja insesti luokiteltiin tähän. (2006, 141.) Sunnarin tutkimuksessa lapset nimesivät kokeneensa käpälöintiä takapuolesta, rinnoista ja jalkojen välistä. Lähes jokainen tytöistä nimesi jonkin kehonosan kuvaillessaan häirintää. Eräässä tapauksessa koulun pojat olivat pelanneet peliä, jossa tytön rintojen koskemisesta sai kaksi pistettä ja takapuolen koskemisesta yhden pisteen. (2009, 58-70.)

Sunnarin aineistosta käy ilmi, että fyysistä seksuaalista häirintää tapahtuu koulujen luokkahuoneissa, bussipysäkeillä ja koulumatkalla. (2009, 71-72.) Aaltonen tuo tilan merkityksen esiin aineistossaan laajemmin. Nuoret viittaavat koulun lisäksi diskoon, kahviloihin ja katuihin häirinnän tapahtumapaikkoina. Tekojen yleisyyteen koulun ulkopuolella vaikuttaa vahvasti vuorokauden aika ja viikonpäivä. Erityisen uhkaaviksi ja pelkoa aiheuttaviksi tiloiksi osoittautuivat nuorten puheissa asematunnelit ja julkiset liikennevälineet ilta- ja yöaikaan. (Aaltonen 2006, 218-237.)

Tytöt muokkaavat Aaltosen aineistossa itseään vallitsevien ihanteiden mukaisiksi seurustelu- ja suosiosyistä. He rakentavat arvojärjestelmää yhteisössään luokittelemalla ja nimittelemällä toisia tyttöjä kilteiksi tytöiksi, ujoiksi, hikeiksi eli hyvin menestyviksi koululaisiksi, pahiksiksi ja nynnyiksi. (2006, 110, 114.) Myös Tallavaara tuo tutkimuksessaan esiin nimittelyn. Tytöt käyttävät ääntään ärsyttämismielessä poikia kohtaan ja haukkumalla vastakkaista sukupuolta olevia luokkatovereitaan eläintenkiduttajiksi. Pojat puolestaan yllyttivät tyttöjä suurentelemalla metsästysharrastukseen liittyvää toimintaa lemmikkien tappamiskertomuksilla. Tallavaara sanoo nimittelyn kaventavan sukupuoli identiteetin rakentumismahdollisuuksia, koska sillä rajoitetaan hyväksytyä käyttäytymistä. (Tallavaara 2003, 25-28.) Sunnarin tutkimuksessa nimittely tuli esiin luokkayhteisössä, jossa poikia haukuttiin satuttamistarkoituksessa homoksi ja tyttöjä huoraksi. (Sunnari 2009, 65, 69)

Aaltosen tutkimuksessa nuoret kertoivat koulussa tapahtuvan systemaattisen kiusaamisen sijasta häirinnän kohteiden vaihtuvuudesta, mikä näyttäytyy arkisena nimittelynä homoksi tai huoraksi. (2006, 210.)

Aaltosen tutkimuksessa tyttöjen ulkonäkökriteerit ovat tiukempia kuin poikien. Poikia pidetäänkin välinpitämättömämpinä ulkonäöstään, kuin tyttöjä. (2006, 133-134.) Tytöt sekä oikeuttavat, että kritisoivat paljastavaa ja seksikästä pukeutumista. (2006, 174.) Myös Sunnarin tutkimuksessa ulkonäöllä on merkitystä, kun suosituimpana luokan tyttönä pidetään sitä, joka on mukava kaikille ja näyttää paremmalta kuin muut. (2009, 68.)

4.2 Leikit, pelit ja tilat sukupuolisen ja seksuaalisen häirinnän kenttinä

Sukupuolinen ja seksuaalinen häirintä näyttäytyy usein näennäisesti viattomilta vaikuttavissa lasten leikki- ja pelitilanteissa. Selkeästi heteronormatiivisuutta toistavaa vallankäyttöä ja sukupuolten monoliittista vastakkainasettelua kuvaava leikki on tytön ja kolmen pojan pinoutumisleikki. Pojat pakottavat leikissä tytön maahan sekä ottamaan vastaan haleja ja pusuja. Leikkiä voidaan analysoida psykologisesti, seksuaalisesti latautuneeksi kiusaamistilanteeksi ja feministisen tutkimuksen pohjalta seksuaalisuuden ja seksuaalisen väkivallan harjoitteluksi leikin avulla. (Huuki 2016, 5.) Vastakkainasettelua korostaa alussa materiaallinen ulottuvuus, joka ilmenee asemina. Poikien asemana on kiipeilyteline, mikä kuvasta voimaa ja organisoitua toimintaa. Tytön asemana taas aita, joka kuvastaa turvaa. Tilan merkitys näkyy myös pusuhipan eri muodoissa koulun eri tiloissa. Pihamaalla säännöistä keskustellaan selkeästi ja kaikkia kuunnellen. Jostain syystä luokkahuoneen puolella leikin säännöt ovatkin erilaiset, eikä niistä ole keskusteltu tasapuolisesti kaikkien osapuolien kanssa. (Huuki & Renold 2016, 718-720.) Pinoutumisleikissä sääntömuunnokset ovat jatkuvasti läsnä, sillä jokainen kierros on erilainen ja antaa uusia mahdollisuuksia sekä tytölle että pojille muuttaa leikin kulkua. Tyttö ei tässä tapauksessa kuitenkaan osaa tai kykene käyttämään valtaansa samalla tavalla kuin pojat. Vaihtoehtoisesti hän kääntää leikin tässä vaiheessa äiti-lapsi suhteeksi, jolloin hänen valta-asemansa ei ole enää seksuaalisesti latautunut. (Huuki 2016, 10.) Valta-asema voi olla siis myös toisinpäin, mutta tässä tapauksessa se vaatii lisäksi seksuaalisen latauksen sammuttamista. Tytön vallankäyttöä kuvastaa jahtaushetki leikkidinosauruksella, joka haluaa pussata poikaa. Tämä ilmaisee useita kertoja sanallisesti ja

kehollaan, ettei halua vastaanottaa suukkoja. Siitä huolimatta tyttö jatkaa nauraen, kunnes poika nappaa leikkidinosauruksen itselleen (Huuki & Renold 2016, 722-723.)

Edellä mainittuihin leikkeihin viitaten omassa lapsuudessani ”pullon pyöritys” oli leikki, missä annettiin tehtäviä tai painostettiin kertomaan noloja totuuksia itsestä. Leikin kysymysten aihepiirit olivat usein ihastumiseen ja seksuaalisuuteen liittyviä. Nämä kysymykset koskettivat jokaista henkilökohtaisesti ja olivat siksi arkaluonteisia. Jos kysymykseen ei halunnut vastata tai tehtävää suorittaa, joutui pois pelistä. Kyseinen peli kuvastaa sitä ristiriitaa, jossa seksuaalisuudesta ollaan kiinnostuneita, mutta se on jollain tapaa kielletty ja häpeällinen puheenaihe. Sama ristiriita voidaan havaita pinoutumisleikin yhteydessä, kun rusennettu tyttö yhä uudelleen kutsuu ja yllyttää poikia mukaan leikkiin, vaikka satuttaakin siinä itseään. (Huuki 2016, 9.) Hän halusi olla mukana leikissä, joka sisälsi mielenkiintoisen, jännittävän ja seksuaalisen vivahteen, vaikka se oli epämiellyttävää.

Tällaista ristiriitaista peliä voi verrata myös tämän päivän sosiaalisen median kulttuuriin ja siellä tapahtuvaan suosion tavoitteluun. Sosiaalisessa mediassa halutaan olla mukana, koska sen kautta pystytään peilaamaan omaa identiteettiään muihin. Lisäksi siellä saatetaan kokeilla erilaisia identiteettejä ja omia rajoja helpommin kuin tosielämän reaalityhteissä. Samalla se antaa mahdollisuuden lähes kasvottomasti arvostella toisen ulkonäköä ja olemusta. Tykkäysten ja kommenttien määrä sekä laatu kertovat kuka on suosittu, kenen toimintaa juuri nyt valtavirta haluaa seurata, kenet tehdään näkyväksi ja kuka taas näkymättömäksi. Somessa tapahtuvat mielenkiinnon kohteiden muutokset ovat iso osa nykyajan lasten valtapeliä. Jos suosittu lapsi seuraa tiettyä uutta sosiaalisen median käyttäjää ja alkaa puhumaan siitä koulussa, on pian alettava seurata kyseistä käyttäjää ollakseen suosittujen puheenaiheissa mukana.

Epsteinin tutkimuksessa tyttöjen jättäminen pois jalkapallopelistä on selkeä esimerkki koulun pihamaalla tapahtuvasta sukupuolisesta syrjinnästä ja vallankäytöstä. Se on aseman rakentamista yhteisössä, jossa valta on maskuliinisilla, jalkapalloa pelaavilla pojilla. Taitavat pojat saavat ympärilleen seuraajia, jotka pyrkivät pääsemään suosiojärjestelmässä korkeammalle toisten kustannuksella. (Epstein 2001, 163, 167.) Mannisen tutkimuksesta käy ilmi että suositut lapset pääsevät ikään kuin säättämään, mitä käyttäytymismallia läsnäolevassa ryhmässä tulee arvostaa. Näin he pääsevät määräämään, miten käyttäytyä ollakseen arvostettu

saada valtaa (2010, 90.) Myös Mayeza on havainnut afrikkalaisten tyttöjen ja poikien välisessä pelissä samanlaisen ilmiön. Hänen tutkimuksessaan pojat eivät halua pelata tyttöjen kanssa jalkapalloa, koska tytöt muuttuvat pojiksi ”Tomboy”. Kyseisessä tutkimuksessa tytöt eivät kuitenkaan pitäneet ongelmana sitä, jos joku heistä pelasi jalkapalloa poikien kanssa. (Mayera 2017, 485.) Epsteinin mukaan tytöt ja pojat, jotka eivät ole hyviä pelaamaan jalkapalloa tai kiinnostuneita siitä jäävät suosion ulkopuolelle eikä heillä ole mahdollisuutta osallistua. Samalla pihamaalla poikien leikkitappelut heidän ihailemiensa paini idolien nimissä kertovat lasten mallintavan toimiaan sosiaalisesta mediasta ja televisio-ohjelmista. (Epstein 2001, 167.) Lapset ottavat esimerkkiä selkeistä käyttäytymismalleista, joita on helppo toistaa. Ne lapset, jotka eivät osaa tai halua samaistua näihin valtavirran itsevarmojen mallien kointiyrityksiin, voivat joutua pilkan tai syrjinnän kohteeksi.

Lapset Steinin mukaan ottavat mallia aikuisten syrjivästä käytöksestä ja puhetyylistä. (2013, 770.) Esimerkiksi kotona television ääressä vanhemmat saattavat epähuomiossa arvostella häikäilemättömästi ohjelmissa näkyviä henkilöitä. Nämä kommentit päätyvät helposti kopioituina lasten vertaissuhteisiin ja tilanteisiin tai henkilöihin, jotka vaikuttavat samanlaisilta kuin televisiossa. Näin lapset harjoittelevat itsensä ja mielipiteidensä ilmaisemista, mutta aikuisten suusta suoraan kopioidut loukkaukset voivat olla todella vahingoittavia.

4.3 Paineet ”oikeanlaisesta” tyttöydestä

Sukupuolinen häirintä lasten vertaissuhteissa kietoutuu usein kysymykseen oikeanlaisena pidetystä sukupuolesta. Renoldin tutkimuksen mukaan tytöt joutuvat joissain tapauksissa päättämään kahden vaihtoehdon joko tyttömäisen tai ei-tyttömäisen imagon väliltä. Vain tytöt, joilla on oikeanlaista tietämystä ja pääomaa, voivat kuulua niin sanottuihin tyttömäisiin tyttöihin. Heidän täytyy toisinaan meikata ja käyttää heteronormin mukaan tyttömäisiä vaatteita ja keimailla kuten mannekiinit saadakseen osakseen ihailua ja suosiota. (Renold 2005, 40, 48.) Dyashenkon tutkimuksen mukaan venäläislapset ovat sitä mieltä, että tosinainen kiinnittää huomiota eniten ulkonäköönsä ja on kaunis. (Dyashenko 2003, 89.) Tytöt kuvailevat Renoldin tutkimuksessa, että on näytettävä ja käyttäydyttävä hieman ”hutshtavasti”, mutta ei saa olla liian ”hutshtava”, joka tyttöjen mukaan on liian vanhalta tytöltä näyttämistä. (Renold 2005, 49-51.) Liian aikuismaisesti pukeutuvia ja runsaasti meikkaavia tyttöjä saatetaan alkaa nimitellä

huoraksi. Toisaalta monet lasten käsitykset aikuisuudesta ja seksikkyydestä eivät liity toisiinsa. (2013, 9.)

Seksuaalisuus ja seksikkyyys muodostavat vahvoja hierarkioita tyttöjen välille. (Renold 2013, 39.) Kyvyllä lukea ja omaksua valtakulttuurin tyylejä ja käyttäytymismalleja voi vaikuttaa suosion saamiseen. Se joka ymmärtää jo hieman vanhempien tyttöjen kehonkieltä ja tyylejä, pystyy näyttämään mallia ikätovereilleen, miten ollaan isoja ja cooleja. Tätä tukevat havainnot siitä, että lapsellisuus nähdään usein epäsuosittuja piirteinä. (Renold 2005, 49-51.) Tytöt olivat Renoldin tutkimuksessa jatkuvan tuomitsemisen alaisuudessa, milloin näyttäessään liian vanhalta ja milloin liian nuorelta. Samoin seksikkyyys saattoi aikaansaada joko ihailua tai häirintää. Monet tytöt olivat tietoisia heteronormatiivisista rajoitteista, jotka tulivat esiin verbaalisena arvosteluna muilta lapsilta. (Renold 2013, 11.)

Tiukat säännöt, jotka usein ovat heteronormatiivisen naisihanteen mukaisia, estävät tyttöjä nauttimasta kehostaan ja ulkonäöstään sen luonnollisimmassa muodossa. Renoldin tutkimuksessa jotkut tytöistä kertoivat pukeutuvansa löysiin vaatteisiin, jotka peittävät heidän kehojaan, estääkseen häirintää tapahtumasta. (2013, 12.) Liian huomiota herättävä pukeutuminen voidaan myös leimata liiaksi yrittämiseksi, mikä Renoldin tutkimuksessa mukana olleet tytöt mieltävät epäviehättäväksi piirteeksi. (2005, 49-51.) Media pursuaa erilaisia viestejä siitä, miten saat ihostasi pehmeämmän, hiuksistasi tuuheammat tai muulla tavalla ulkonäköäsi muutettua paremmaksi. Renoldin tutkimuksen mukaan tytöt selkeästi kamppailevat median asettamien paineiden alaisuudessa siitä, miten olla oma itsensä, mutta silti kuten muutkin. (Renold 2013, 12) Nämä viestit saavat tytöt luulemaan, että heidän täytyy muuttua jatkuvasti paremmaksi ollakseen riittävän hyviä ja hyväksytyjä. Aution artikkelissa puhutaan kulutuskulttuurin asettamista yleistyneistä tavoista pukea pieniä tyttöjä naisellisiin vaatteisiin. Tämä on ohjannut naisten toisiinsa asettaman kritiikin myös lapsiin. Kuten aikaisemmin on todettu, tytöt vertailevat itseään muihin ikätovereihinsa ja alkavat joko ihailta tai syrjiä muita median antamien mallien perusteella. Kun kulutuskulttuuri ja äidit ohjaavat lapsiaan pukeutumaan naisellisen seksikkäästi ohjataan heidät jo pienestä pitäen palvomaan seksistisen valtakulttuurin tapoja olla. (Autio 2004, 36.)

4.4 Paineet “oikeanlaisesta” poikuudesta

Heteronormin mukaiseen oikeanlaiseen sukupuoleen liittyviä rajantekoja asetetaan myös pojille. Kyselytutkimuksessa poikien kaupallista seksiä kuvaavia ainekirjoituksia Anttila on luonnehtinut seksuaalisuutta ihannoiviksi. Kirjoituksissa näkyy poikien mielikuvat itsestään yltiöaktiivisina, kaupallista heteroseksikkyyttä ihannoivina subjekteina. (2004, 69.) Renoldin tutkimustulos tukee tätä näkemystä, sillä pojat puhuvat enemmän siitä, mitä heidän vartalonsa tekevät, kuin siitä miltä he näyttävät. (Renold 2013, 40)

Mannisen mukaan fyysinen väkivalta ja näkyvät häiritsevät teot ovat pojille yleisempiä kuin tytöille. Vihaa, aggressiota ja raivoa on hyväksyttävää näyttää, jos haluaa olla kovis. (Manninen 2003, 60.) Pojat joutuvat tekemään uhkarohkeita tekoja ansaitakseen paikkansa suosiojärjestelmässä. (Huuki, Lehto & Louhimo 2016.) Puhutaan tappeluvallasta, jota osalla on enemmän kuin toisilla. (Manninen 2010, 83.) Valtahierarkian ylemmillä tasoilla olevat lapset saavat päättää mikä on hyväksyttyä ja pitävät hierarkian alimmilla tasoilla olevia oppilaita pelinappuloinaan oman statuksensa parantamisessa. (Huuki 2010, 71.) Fyysisuus ja taitavuus miehisyyttä edustavissa urheilulajeissa, kuten jalkapallossa on yksi vertaissuhteissa arvostetun ja maskuliinisen pojan mittareista. Miehisyyttä lisää tietämys ja keskustelutaidot kyseisistä aiheista. (Epstein 2001, 163-167.) Mannisen mukaan poikien statusjana on hyvin lyhyt, mutta siitä voi löytää selkeitä yksittäisiä piirteitä erilaisista tyypeistä kuten urheilullisista, nöresteistä ja koviksista. Hänen tutkimuksessaan pojat, jotka ovat lahjakkaita urheilussa, kuuluvat tiettyyn hyväksytyyn muottiin, jossa on helppo ja turvallinen olla. Pojat, jotka yllyttävät tappeluun ja sääntöjen rikkomiseen, ovat suosittuja usein sen vuoksi, etteivät muut halua joutua huonoon valoon heidän silmissään. Toisaalta, jotka ovat hiljaisempia ovat olleet taitavampia solmimaan läheisempiä ystävyys suhteita. (Manninen 2003, 56-57.) Rauhalliset pojat ovat Huukin tutkimuksessa näyttäneet olevansa myös suosittumia koko luokkayhteisön silmissä kuin kovispojat, jotka saavat suosiota vain oman kaveriporukkinsa sisällä. (Huuki 2010, 72.)

Mannisen mukaan poikien alkaessa seurustella ja puhua siihen liittyvistä asioista, saattaa niillä pojilla olla vaikeuksia osallistua keskusteluun, joille nämä asiat eivät ole vielä ajankohtaisia. Pojilla voi olla kovat paineet omasta pystyvyydestään ja sitä kautta sosiaalisesta asemastaan. Paineita lisää pelon ja häpeän piilottelu, joita ei välttämättä ole hyväksyttävää näyttää, jos haluaa kuulua koviksien tai suosittujen joukkoon. (Manninen 2003, 60.) Dyashenkon

tutkimuksessa venäläispojat mieltävät tos miehen olemuksen voimakkaaksi ja hänellä on oltava valtaa. Venäläistyöt taas arvostavat miehen olemuksessa ystävällisyyttä, huumorintajua ja sosiaalisuutta (Dyashenko 2003, 89.) Pojat, joiden mielenkiinto ei keskity vallitseviin heteronormatiivisiin kiinnostuksen kohteisiin tai suosion tavoitteluun saattavat joutua asemaan, jossa heidän täytyy yhä uudestaan ja yhä rajummin osoittaa oma miehisyytensä. Oma poikkeavuuden piilottelu voi ilmetä esimerkiksi liikuntatunnin jälkeisen suihkun välttelemisenä ja urheutta kuvaavilla performansseilla. Renoldin mukaan alakouluikäiset pojat ovat osittain turhautuneita tavoitellessaan vanhempien teini-ikäisten poikien maskuliinisuutta lapsellisessa peruskouluympäristössä. Ristiriita ilmenee tavoittelemattomissa olevan maskuliinisuuden ja sinne epätoivoisten pyrkimysten välillä. (Renold 2005, 66.)

4.5 Ihastumiskuviot ja seurusteleminen

”Rakkaudesta se hevonenkin potkii” on vanha sanonta, jota viljellään keskuudessamme edelleen. Sanonta näennäisesti oikeuttaa käyttämään väkivaltaa, jos selityksenä on ihastuminen väkivallan kohteeseen. Tallavaaran mukaan ärsyttäminen on selkeä lasten kuvaus häirinnälle. (Tallavaara 2003, 24) Härnäminen ja ärsyttäminen voivat olla tapoja lapselle ilmaista kiinnostustaan tai ihastustaan vastakkaiseen sukupuoleen (Pellegrini 2001, 121.) eikä ihme, kun aikuisetkin turhan usein pyrkivät hakemaan huomiota vertaisiltaan negatiivisin keinoin esimerkiksi esittämällä vaikeasti tavoiteltavaa tai kiukuttelemalla puolisolleen. Lapset ottavat Steinin mukaan suoraan mallia tässäkin asiassa aikuisilta (Stein 2013, 770.) ja kiusoittelevat ihastuksiaan, jos he ovat nähneet vanhempiensa tekevän sitä kotona.

Tallavaaran tutkimuksessa ihastumista käytetään herkästi hyväksi lasten vertaissuhteissa. Hänen tutkimuksensa on tuonut esiin, että härnäminen ja ärsyttäminen tykkäämisasioiden avulla on mahdollista lähes ketä tahansa kohtaan, oli tykkääminen aitoa tai ei. (Tallavaara 2003, 30) Jos jonkin henkilön ihastuksesta tiedetään, tykkäämisen kohde halutaan kaivaa yleiseen keskusteluun. Tytöt osaavat pelin hyvin, jossa salaisuuksia kerrotaan tai ei kerrota. Jo esikouluikässä he kyselevät ystäviltään, kenestä kukakin tykkää eniten (Huuki & Renold 2016, 718) Jotkut ryhmät ovat pullollaan erilaisia ihastus ja seurustelukuvioita, joista lapset tuntuvat olevan erittäin hyvin perillä. Tallavaaran tutkimuksen aikana luokan sisällä alkoi ja päättyi useita seurustelusuhteita. (2003, 30.) Renoldin tutkimuksessa hiljaisen poika- ja tyttöystäväkulttuurin nähdään toisaalta kiinnostavan toisaalta painostavan lapsia. Ennen

kaikkea sen nähdään säätävän suosiota ja arvostusta ryhmän heteroseksuaalisessa hierarkiassa. Samasta aineistosta voidaan havaita, että tyttöjen ja poikien välisiä ystävyyssuhteita lapset itse seksualisoivat, mutta toisaalta he myös vastustavat tätä ilmiötä. (Renold 2005, 118-119.) Myös Steinin mukaan lasten kesken on selkeä ero siitä, kuka nauttii ihastus- ja seurustelupelin pyörittämisestä ja kuka taas pitää sitä epämiellyttävänä, ärsyttävänä tai painostavana. (2013, 770.) Suosittujen lasten seurustelukuvioita ihaillaan eikä heitä kiusata niistä (Epstein 2001, 168), mutta ihastumisesta suosiojärjestelmän alemmilla tasoilla oleviin jäseniin on helppo nolata sekä ihastuksen kohde että ihastuja (Tallavaara 2003, 33). Mayezan tutkimuksessa ilmeni, että aina jos poika on tytön kanssa, toiset pojat sanovat, että kyseinen poika yrittää saada tytön tyttöystäväkseen. (Mayeza 2017, 490.) Aikaisemmin mainitsemissani pusuhipassa toiset lapset pitävät kiinni pussaajista ja kannustavat heitä pussaamaan, vaikka toinen pussaajista ilmaisi selkeästi kieltäytyvänsä. (Huuki & Renold 2016, 719-720.) Aikuisten televisio-ohjelmat, joissa samalla tavalla pyöritellään suhdekoukeroita, painostetaan ja hypitään suhteesta toiseen, ovat jälleen lasten mallintamisen suoranaista lähteenä. Aikuiset pyörittelevät suhdekoukeroita tosielämässäänkin, mikä vahvistaa televisiossa näkyvien stereotyyppien oikeutusta. Lapset aistivat toiminnan olevan tärkeää ja merkityksellistä sen nostattamien tunteiden ja jännityksen myötä.

4.6 Homofobia

”Onko sinusta tullut homo?” Mayezan tutkimuksessa (2017, 489) pojilta kysytään, jos he leikkivät tyttöjen kanssa tai tyttöjen jutuiksi luokiteltuja leikkejä tai pelejä. Sunnarin näkee tutkimuksessaan yhteyden negatiivisen luokkailmapiiri ja homoksi haukkumisen välillä. Oppilas, jota oli loukattu, suututettu tai muulla tavalla ärsytetty, saattoi nimitellä ärsyttäjäänsä homoksi satuttamismielessä. Toisessa koulussa homoksi haukkumista ei ilmennyt, vaikka siellä oli poikia, joidenka ajateltiin olevan homoja. (2010, 65-66.) Renoldin tutkimuksessa pojat liittivät homouden vanhempiin miehiin vahvistaakseen omaa heteroseksuaalisuuttaan. (2005, 133.) Pojat esittävät homoseksuaalisia performansseja vahvistaakseen omaa heteroseksuaalisuuttaan (Huuki 2010, 76), osin ehkä siksi, etteivät voi muuten osoittaa läheisyyttä tai kiintymystä samaa sukupuolta oleviin kavereihinsa. Pojilla selvästi on tarve kosketukselle, kuten työilläkin, mutta koska homon leiman saa niin pienellä kynnyksellä, on läheisyyden tarve ja sen täyttäminen naamioitava huumoriksi. Sunnarin tutkimuksessa on tullut esiin, että poikia saatetaan herkästi haukkua homoksi pienenkin kosketuksen myötä (2010, 87), mikäli sitä ei ole tehty erityisesti juuri performanssiksi. Sunnari pohtii myös tyttöjen välistä

koskettelua ja sitä, voisiko näissä heidän häirinnäksi nimeämässään tilanteissa, olla takana pelko tyttöhäiritsijän lesboudesta. Häirintätilanne ei kuitenkaan ollut rinnastettavissa suoranaisesti räikeään seksuaaliseen häirintään. (Sunnari 2009, 52.)

Homoksi haukkuminen tuli Tallavaaran tutkimuksessa esille yhtenä harvoista asioista, joista pojat saavat suuttua ja heiltä jopa odotetaan sitä. Samassa yhteisössä korostetaan samaan aikaan, ettei poikien sovi ottaa asioita tosissaan tai loukkaantua ollakseen kovia jätkiä. (Tallavaara 2003, 31.) Huukin ja Renoldin tutkimuksessa homofobia näkyy selkeästi jo esikouluikäisten lasten leikeissä. Poika suukottaa vuorotellen kaikkia kotileikkiin osallistuvia tyttöjä, kunnes vastaan tulee poika, joka ei saakaan suukkoa, vaan kosketuksen vatsaan. Suukottelu muutetaan sen jälkeen kaikkien osalta vatsakosketukseen, mikä on osin positiivinen muutos sinänsä, ettei homofobista tapahtumaa haluta korostaa tai yhtä jättää sen vuoksi leikistä pois. Lapset joutuvat kuitenkin muuttamaan leikin kulkua siksi, etteivät pojat halua suukotella keskenään. (Huuki & Renold 2016, 717.)

5 Yhteenveto

Mitä on sukupuolinen ja seksuaalinen häirintä lasten vertaissuhteissa? Lasten sosiaalinen kanssakäyminen on pääsääntöisesti leikkimistä. Ei liene yllättävää, että pelit ja leikit nousevat myös sukupuolen ja seksuaalisuuden tarkastelussa vahvasti pinnalle. Tämän tutkimuksen aineistossa pelit ja leikit sisältävät sukupuolista ja seksuaalista häirintää monilla eri tavoilla. Toisaalta ne syrjivät ja toisaalta kutsuvat tai vaativat osallistujia mukaan toimintaan. Jalkapallossa pojat syrjivät tyttöjä ja käyttävät valtaansa yhteisten tilojen käyttöoikeudesta. Tyttöjä ei mielellään oteta mukaan peliin. Myöskään pojat, jotka eivät ole hyviä jalkapallossa, jätetään pelin ulkopuolelle. (Epstein 2001, 163-167.) Tällainen toiminta voidaan ymmärtää sukupuolisena häirintänä, etenkin jos toinen haluaisi osallistua, mutta syynä syrjintään on sukupuoli tai oleminen sukupuolisella epämielivälialueella. (Meyer 2008, 557-538.)

Häirintä muuttaa muotoa jalkapallokentällä tapahtuvasta sukupuolisesta syrjinnästä pinoutumisleikkiin ja pusuhippaan (Huuki 2016, 5; Huuki & Renold 2015, 718-720). Näissä leikeissä sukupuolinen ja seksuaalinen häirintä ilmenee syrjinnän sijasta kutsuvana tai paineena osallistumiseen, vaikka leikki tuntuisi epämielilyttävältä. Puolin ja toisin tytöt ja pojat kutsuvat toisiaan leikkiin ja peliin yhdessä. Selkeäksi häirinnäksi tilanne muodostuu siinä vaiheessa, kun joku leikkijöistä alkaa vastustaa toiminnan etenemistä ilman että tähän reagoidaan. Toki leikkiä saatetaan vastustamisen johdosta muuttaakin, kuten pinoutumisleikissä tapahtuu. Tässä tapauksessa edellisen hetken seksualisoitunutta latausta ei enää jatketa. Valta-aseman siirtyessä tytölle leikin roolit toki muuttuvat, mutta tyttö muuttuukin poikia hoivaavaksi äidiksi eikä väkivallan käyttäjäksi. (Huuki 2016, 10.)

Vanhemmilla lapsilla leikit näyttäytyvät eri tavalla, kuitenkin pojat ovat silloinkin leikin aktiivisempina vallankäyttäjinä. Poika saa kaksi pistettä tytön rintojen koskemisesta ja yhden pisteen takapuolen koskemisesta. (Sunnari 2009, 58-70.) Tämä ilmiö kuvastaa sitä stereotypiaa, jossa tytöt ovat tekemisen kohteena ja pojat toimijoina. Poikien toimijuus tulee esiin myös verratessa tyttöjen ja poikien kehonkuvaa ja käsitystä siitä, minkälaisena pidetään heteronormin mukaista tyttöä ja poikaa oikeanlaisina. Pojat kiinnittävät selkeästi enemmän huomiota siihen mitä he tekevät ja kuka on siinä taitavin, nopein tai muulla tavalla parempi kuin muut. Tytöt taas kiinnittävät huomiota siihen miltä näyttävät, oli se sitten itsensä korostamista tai peittämistä. Tyttöjen ulkonäkökriteerit ovat todella tiukat, sillä liian nuorelta ja liian vanhalta

tytöltä näyttäminen vähentävät kummatkin suosittuna olemisen mahdollisuuksia. Tytöt eivät pidä näistä tiukoista säännöistä, joita ympäristö ja toisaalta he itsekin pitävät yllä arvostelemalla muita. (Renold 2005, 40-51; Renold 2013, 12)

Yhtenä leikinomaisena seksuaalisen harjoittelun muotona voidaan pitää myös ihastus ja seurustelukuvioita, joita tapahtuu erityisesti kouluissa. Näissä leikeissä ollaan lasten sukupuolisen ja seksuaalisen häirinnän ytimessä niin syrjinnän kuin tunkeilunkin suhteen. Samalla kun yksi tehdään ihastumisuuksilla näkyväksi, tehdään toinen näkymättömäksi. Ihastusjulistuksilla saadaan aikaan sekä häpeää että ihailua. (Tallavaara 2003, 30-33.) Lapset pitävät tällä tavoin hauskaa, mutta leikkiin kuuluu lisäksi valta-asemien välinen kaupankäynti siitä, kuka saa positiivista huomiota ja kenen nimen esiintyessä nyrpistetään nenää. Paineet oikeanlaisesta tyytyväisyydestä ja poikkeudesta liittyvät siihen, millaiset ominaisuudet heteronormatiivisessa seurustelumielessä tekevät lapsista suosittuja. (Renold 2005, 118-119.)

Homoperformanssit voidaan mieltää osin myös leikiksi, jonka avulla pojat opettelevat ja korostavat omaa heteroseksuaalisuuttaan. Piiloon tutkimuksissa jää se, millä tavoin tyttöjen heteroseksuaalisuutta korostetaan suhteessa homoseksuaalisuuteen. Homoksi haukkuminen ja muu seksualisoitunut nimittely tulivat esille monessa tutkimuksessa. Tällainen verbaalinen häirintä näyttäytyi toisinaan satuttamistarkoituksena toisinaan oman mielenkiinnon osoittamisena. Mielenkiinnon osoituksena ”haukkuminen” saatetaan haukkujasta riippuen nähdä miellyttävänä tai epämiellyttävänä. (Aaltonen 2006, 145.)

6 Pohdinta

Tutkimusaineiston kuvaaminen onnistui lopulta melko hyvin. Tutkimuskysymykseni: *Mitä on seksuaalinen ja sukupuolinen häirintä lasten vertaissuhteissa?* lisäksi olisin voinut asettaa kysymyksen: *Millä tavoin lapset kertovat seksuaalisesta ja sukupuolisesta häirinnästä?* Alunperin tämä oli yhtenä tutkimuskysymyksenäni. Työn aloitus oli minulle vaikeaa, minkä vuoksi yhteen tutkimuskysymykseen vastaaminen tuntui selkeämmältä ja turvallisemmalta ratkaisulta. Jälkeenpäin ajateltuna, toinen tutkimuskysymys olisi voinut auttaa jäsentämään monimutkaista aineistoa. Lisäksi olisin voinut ottaa tutkimukseen vielä yhden teeman, mutta viiden teeman luomisessa oli jo riittävästi työtä. Siksi jätin *Median vaikutus lasten sukupuoliseen ja seksuaaliseen häirintään* -luokituksen tutkielmani teemoittelusta pois. #Metoo projektissamme ympäristön ja median vaikutus oli yhtenä teemana, mutta oman kirjallisuuskatsaukseni aineistonkeruussa jouduin fokuoitumaan niiden teemojen rakentamiseen, jotka tulivat selkeämmin esiin aineistosta.

Monessa tutkimuksessa esiintyi poikien haukkumista homoksi. Tämä herätti minussa kysymyksen, haukutaanko tyttöjä lesboiksi. Odotin löytäväni tutkimustietoa myös tyttöihin kohdistuvasta homofobiasta. #Metoo projektin aikana tuli esiin tapaus, jossa kaksi tyttöä olivat pitäneet toisiaan kädestä tai istuneet sylkkäin. Tämän seurauksena heitä alettiin haukkua lesboiksi. Myös netin keskustelupalstoilla näkyy kommentteja ja kirjoituksia siitä, miten tytöistä on alettu levittää lesbojuoruja läheisen tyttöjen välisen ystävyuden takia. Tämän tutkimuksen aineistosta ei kuitenkaan löytynyt viitteitä lesbofobiasta tai lesboksi haukkumisesta. Tulevissa tutkimuksissa voisi kartoittaa siis myös tyttöihin kohdistuvaa homofobiaa.

Johdannossa kysyin, voisiko tietoisuus seksuaalisesta ja sukupuolisesta häirinnästä osana kiusaamista olla avain lasten kanssa työskenteleville kiusaamisen ehkäisyyn? Uskon, että monet lasten kanssa työskentelevät voisivat hyötyä tämän tutkielman tiiviistä kokonaisuudesta. Aineistossa esille nousseet ilmiöt auttavat tunnistamaan heteronormatiivisia käyttäytymismalleja itsessä ja muissa. Kuten jo tutkielmani johdannossa mainitsin, Oulun yliopiston opettajankoulutukseen ei kuulu sukupuoli-identiteetin tai seksuaalikasvatuksen opintoja puhumattakaan lasten vertaissuhteissa tapahtuvasta sukupuolisesta tai seksuaalisesta

häirinnästä. Tämän tutkielma voi yhdellä tavalla osoittaa näiden opintojen tärkeyttä opettajan koulutuksessa. Virallinen osuus tutkintorakennetta lisäisi aiheen merkittävyyttä.

Heteronormatiivinen käsitys tuntuu antavan erityisesti luvan queer -ihmisten tunnustamatta jättämiseen ja sitä kautta alistamiseen. Heidän identiteettinsä kehittyi täysin heteronormatiivisten sääntöjen ulkopuolella. Koska olemme kasvaneet tällaisessa kulttuurissa, emme huomaa kuinka selkeästi itse välillä suljemme ulos ja kohtelemme epäoikeudenmukaisesti muita oppimiemme käyttäytymismallien kautta. Siksi on tärkeää tuoda julki, keskustella ja sanoittaa sukupuoliseen ja seksuaaliseen häirintään kuuluvia ilmiöitä. Tutkielman kirjoitustyö on osittanut, miten huomaamattomasti omat opitut puhetavat ja kieli toistavat heteronormatiivista kulttuuria.

Media sekä kärjistää, että pelottelee ihmisiä olemaan hiljaa. Seksuaalisuudesta ja sen moninaisuudesta on kuitenkin puhuttava. Emme saisi häpeillä sitä tai kuvitella sen olevan jokin niin vakava asia, että siitä puhuttaessa on aina oltava varovainen. On puhuttava, jotta jokainen voi tuntea olonsa kotoisaksi seksuaalisuuden ja sukupuolen kanssa, koska se sitten itseä tai muita. Se on läsnä jokapäiväisessä elämässämme, joten on erikoista, ettemme pysty puhumaan siitä samoin kuin muista arkipäiväisistä asioistamme. Tarkoituksena ei ole lietsoa huutelemaan totuuksia jokaiselle vastaantulijalle, vaan jakaa tärkeää tietoa itsestämme meille läheisimpien ihmisten kanssa. Tieto omista rajoista, toiveista ja ominaisuuksista tulee oppia tuomaan esille avoimesti. Yhtä tärkeää on oppia ymmärtämään ja hyväksymään ympärillään olevien ihmisten toiveet, rajat ja ominaisuudet sekä kuuntelemaan niitä.

Tutkimuksen tekeminen osoittautui vaikeammaksi kuin luulinkaan. Tiesin jo etukäteen olevani haukkaamassa ehkä turhankin isoa palaa ja aihealueen tieteellisen pohjan olevan vaikeasti tavoiteltavissa. Halusin silti valita aiheen, jolla on merkitystä sekä itselleni että tieteellisesti. Jouduin useaan otteeseen todellisten haasteiden eteen. Heti alussa etsiessäni tietoa alakouluikäisten lasten seksuaalisesta ja sukupuolisesta häirinnästä sain ensimmäisen valaistuksen siitä, miten vaikeaa teoksia oli löytää. Määrittellessäni käsitteitä huomasin Butlerin sukupuolen ja seksuaalisuuden teorian olevan niin vaikeaselkoista, että ymmärrykseni tahtoi loppua heti alkumetreillä. Vaikeuksia tuotti myös tutkimustuloksien eheän kokonaisuuden

luominen. Vaihdoin kirjoitustaktiikkaani tässä vaiheessa kirjoittamalla version ilman lähdeviitteitä ja sainkin nopeasti tekstiä tuotettua. Tätä kirjallista materiaalia aloin vähitellen muokata ja tieteellistä liittämällä mukaan lähdekirjallisuutta. Aloin ikäänkuin työstämään isoa savimöykkyä kauniiksi veistokseksi. Tieteellisen tekstin kirjoittamiseen olen saanut tarkkoja ohjeita koko kirjoitusprosessin aikana. Siihen on ollut suurena apuna ohjaajani Tuija Huuki ja Atjosen akateemisen tutkielman raportointiopas. Olen myös lukenut runsaasti muita kandidaatin tutkielmia, joista olen saanut vinkkejä oman tutkielmani kirjoitusasuun.

Perityöskentely saattaa olla parempi työtapana seuraavaa tutkielmaa ajatellen. Tiimissä vastuuta jaetaan eikä työskentelytahdin ylläpitäminen ole pelkästään omilla harteilla. Aloittaessani työn vuotta ennen muita vuosikurssini opiskelijoita, koin olevani etuoikeutettu. Huomasin pian, etten pystykään saamaan tutkielmaa valmiiksi vielä toisen opiskeluvuoden keväällä. Tieteellistä tutkimusta koskevat kurssit olivat vasta edessäpäin, enkä tuntenut ketään, joka olisi aloittanut kandidaatin tutkielman tekemisen kanssani samaan aikaan. Lisäksi #Metoo -projektin muut opiskelijat olivat maisterivaiheessa. Kolmannen opiskeluvuoden kevät kasvatti painetta saada tutkielma valmiiksi ennen muita vuosikurssini opiskelijoita. Osa opiskelutovereistani on saanut työnsä tehtyä parin kuukauden aikana enkä kehdannut tuoda kenellekään julki omaa ahdistustani. Loppukevät oli todellinen henkinen taisto siitä, saanko kandidaatin tutkielmaani vielä vuodentakaa puurtamisen jälkeen valmiiksi.

Ymmärrän nyt, että tämä pitkäjänteinen työskentely aiheen parissa, jonka koen tärkeäksi, on kuitenkin antanut minulle paljon enemmän kuin se, että olisin tehnyt kandidaatin tutkielmani parissa kuukaudessa. Olen huomannut omassa ajattelutavassani muutoksia ja vihdoinkin työni päätöspisteessä, tunnen todella saaneeni aiheen tutkimisesta paljon monipuolista kokemusta itselleni. Jos olisin aikatauluttanut työskentelyni tiukemmin, en olisi pystynyt pohtimaan aihetta niin syvällisesti kuin nyt.

Lähteet

- Aaltonen, S (2006). *Tytöt, pojat ja sukupuoli häirintä*. Helsinki: Yliopistopaino ja nuorisotutkimusverkosto.
- Anttila, A. (2004). Seksimarkkinoinnin vaikutus lasten ja nuorten asenteisiin. Teoksessa: Anttila A. (toim.) *Lapsuuden muuttuva maisema. Puheenvuoroja kulutuskulttuurin seksualisoinnin vaikutuksista*. (63-78.) Helsinki: STAKES.
- Atjonen, P. (2010). *Akateemisen tutkijan raportointiopas erityisesti kasvatustieteellisen alan opiskelijoille*. Itä-Suomen yliopisto.
- Autio, M. (2004). Pimulook tyttöjen pukeutumisessa. Teoksessa: Anttila A. (toim.) *Lapsuuden muuttuva maisema Puheenvuoroja kulutuskulttuurin seksualisoinnin vaikutuksista*. (32-39.) Helsinki: STAKES.
- Butler, J. (1990). *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. New York & London: Routledge
- Butler, J., Pulkkinen, T., & Rossi, L-M. (2006). *Hankala sukupuoli: Feminismi ja identiteetin kumous*. Helsinki: Gaudeamus.
- Dyachenko, T. (2003). Poikien tyttöihin kohdistama väkivalta koululaisryhmissä Venäjällä. Teoksessa: Sunnari V., Kangasvuo J., Heikkinen M. ja Kuorikoski (toim.) N. *Leimattuna, kontrolloituna, normitettuna - seksualisoitunut ja sukupuolistunut väkivalta kasvatuksessa ja koulutuksessa*. (84-98.) Oulun yliopisto.
- Epstein, D. (2001). Boys and girls come out to play. *Men and Masculinities*. 4(2), (158-172.)
- Huuki, T. (2010). *Koulupoikien statustyö väkivallan ja välittämisen valokiilassa*. Väitöskirja. Oulun yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta.
- Huuki, T. (2016). *Pinoa, pusua ja puserrusta: Vallan sukupuolistuneet virtaukset lasten leikissä*. Sukupuolentutkimuksen seura. 29(3), (11-24.)
- Huuki, T. & Renold, E. (2015). *Crush: mapping historical, material and affective force relations in young children's hetero-sexual playground play*. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*. 37(5), (754 – 769.)
- Huuki, T. Renold, E. (2013). What (else) can a kiss do?: Theorizing the power plays in young children's sexual cultures. *Sexualities*, 16(5-6), (710-729).

- Liljeström, M. (2004). Feministinen metodologia – mitä se on? Teoksessa: Liljeström, M. (toim.) *Feministinen tietäminen: Keskustelua metodologiasta*. (9 – 22.) Tampere: Vastapaino.
- Manninen, S. (2010). ”Iso, vahva, rohkee -kaikenklaista” *Maskuliinisuudet, poikien valtahierarkia ja väkivalta koulussa*. Väitöskirja. Oulun yliopisto, Nais- ja sukupuolentutkimus.
- Manninen, S. (2003). Maskuliinisuudet, valtahierarkia, väkivalta ja sosiaalinen asema monikulttuurisessa luokkayhteisössä – tapaustutkimus. Teoksessa: Sunnari V., Kangasvuo J., Heikkinen M. ja Kuorikoski N. (toim.) *Leimattuna, kontrolloituna, normitettuna - seksuaalisoitunut ja sukupuolistunut väkivalta kasvatuksessa ja koulutuksessa*. (53-69.) Oulun yliopisto.
- Mayeza, E. (2013). ‘Girls don’t play soccer’: children policing gender on the playground in a township primary school in South Africa. *Gender and Education*, 29(4), (476-494.)
- Metsämuuronen, J. (2006). *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä*. (3.uud.p.) Helsinki: International Methelp.
- Opetushallitus. (2014). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet*. Haettu 26.4.2019, saatavilla: https://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/perusopetus
- Pellegrini, A.D. (2001). A longitudinal study of heterosexual relationships, aggression, and sexual harassment during the transition from primary school through middle school. *Applied Developmental Psychology*. 22(2), (119-113.)
- Perusopetuslaki 1998/628. Annettu Helsingissä 21.8.1998. Haettu 26.4.2019, saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>
- Renold, E. (2005). *Girls, boys, and junior sexualities: Exploring children's gender and sexual relations in the primary school*. London and New York: Routledge.
- Renold, E. (2013). *Boys and girls speak out: A Qualitative study of children's gender and sexual cultures (age 10-12)*. Cardiff University.
- Salminen, A. (2011). *Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin*. Vaasan: Vaasan Yliopisto.

- Salmivalli, C. (2012). *KiVa Anti-Bullying Program*. University of Turku.
- Stein, N. (2013). Middle school sexual harassment, violence and social networks. *American journal of health behavior*. 37(11), (769-779.)
- Sunnari, V. (2009). "I cannot speak about it." *Physical sexual harassment as experienced by children at school: In northern Finland and northwest Russia*. Saarbrücken: VDM Verlag DR Müller.
- Suomen perustuslaki 1999/731. Annettu Helsingissä 11.6.1999. Haettu 5.5.2019. Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Rikos- ja pakkokeinotilasto [verkkójulkaisu]. ISSN=2342-9151. 1. Vuosineljännes 2019. Helsinki: Tilastokeskus. Haettu: 5.5.2019. Saatavilla: http://www.stat.fi/til/rpk/2019/01/rpk_2019_01_2019-04-17_tie_001_fi.html
- Tallavaara, A. (2003). Vähä ärsyttävää! Teoksessa: Sunnari V., Kangasvuo J., Heikkinen M. ja Kuorikoski N. (toim.) *Leimattuna, kontrolloituna, normitettuna - seksuaalisoitunut ja sukupuolistunut väkivalta kasvatuksessa ja koulutuksessa*. (20-34.) Oulun Yliopisto.
- Taylor, B., Stein, N. & Burden, F. (2010). *The effects of gender violence/harassment prevention programming in middle school: A randomized experimental evaluation*. *Violence and victims*, 25(2), (202-23.)
- Vilkka, H. (2010). *Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- YK:n yleissopimus lasten oikeuksista 1991/59-60. Helsinki 21.8.1991. Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060>